

MESIJA I MESIJANIZAM – BUDUĆNOST IZ BOŽJE PERSPEKTIVE

Božo LUJIĆ

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb
lujic.bozo@gmail.com

Govor o mesijanizmu i mesiji u kršćanskoj teološkoj misli često se svodila na određene biblijske ulomke u kojima je bio naznačen pojavak nekoga lika iz budućnosti kao od Boga poslanoga spasitelja, ili pak na konkretne biblijske likove kraljeva, svećenika i proroka o kojima su se opet unaprijed posjedovali sadržaji i slike nečega idealnoga i svijetloga, bilo na osobnoj razini bilo na razini institucija. Pritom se perspektiva često sužavala samo na židovsko-kršćanski svijet, a gubilo iz vida da je mesijanizam univerzalni religijski, društveno-kulturološki i politički pojav te da ga je potrebno široko kontekstualizirati.

Nije na odmet pripomenuti da i u islamu postoji uvjerenje kako će Bog u konačnici poslati vladara (*mahdi*) koji bi trebao donijeti pravdu na zemlji i kojemu će njegovi podanici biti bezuvjetno poslušni. Mesijanizam se susreće isto tako i u budizmu, kao i u drugim plemenskim društvima i religijama, a povezan je s različitim apokaliptičkim pokretima i njihovim pogledima na stvarnost i budućnost tijekom povijesti. Ukoliko su ljudi bili uvjereni da je mesija prisutan u društvu ili da je njegov dolazak blizu, utoliko se rađao pokret koji je često nosio društveno-politički naboj pobune protiv raznih središta moći.

Mesijanski pokret crpio je snagu iz svijesti čovjekove osobne blizine s mesijanskim likom i redovito nije zadobivao velike vjerske razmjere. Kako ističe M. Weber, što se mesijanizam dublje spuštao na društvenoj ljestvici, time su spasiteljske potrebe poprimale radikalnije oblike. H. Desroche je iznio temeljni problem svih mesijanskih pokreta: »The messianic fact is faced less with the dilemma (to succeed *or* to fail) than with a destiny (to succeed *and*

to fail)« – »Mesijanski pokret je manje suočen s dvojbom (uspjeti *ili* propasti) negoli sa sudbinom (uspjeti *i* propasti).« Mesijanski je pokret nosio u sebi okrenutost prema budućnosti vezanoj uz vrijeme i osobu te uz promjene koje će se dogoditi kao uspjeh unatoč vanjskom neuspjehu.

1. Potreba propitivanja pojma mesije

No kao i sve drugo u biblijskim tekstovima, tako je i ideja mesije bila podložna raznim propitivanjima koja su dovela do toga da su se mnoge stvari, dotada smatrane samorazumljivima, počele javljati u novom svjetlu poduprte novim spoznajama. Prije svega, mnogi kršćanski teolozi u obradi te teme u svojim zaključcima postajali su sve oprezniji, suzdržljiviji, pa i skeptičniji. Iako zvuči primamljivo da je Novi zavjet zapravo ispunjenje Staroga zavjeta, u današnjim biblijsko-teološkim krugovima iznova se postavlja pitanje odnosa tih dvaju Zavjeta kao što se ozbiljno postavlja i pitanje najave sklapanja Novoga saveza pri čemu se osobito istražuje atribut '*novi*'. S tim u vezi javlja se pitanje je li Novi savez doista novi, ili je samo nastavak Staroga saveza: to se osobito istražuje na temelju tekstova o novome Savezu iz Knjige proroka Jeremije (31,31-34).

U okvir propitivanja naziva *mesija*, njegovih obilježja i uloge pripada i tumačenje raznih židovskih teologa koji su očekivanje mesije povezivali uvijek s događajem koji se trebao dogoditi u povijesnoj stvarnosti u ovome vidljivome svijetu, a ne u nekoj onostranoj eshatološkoj stvarnosti. Na tom su tragu bili i biblijski proroci koji su Božje djelovanje uvijek smještali u povijesni kontekst povezujući ga uz konkretne povijesne situacije i događaje.

Prigovore koji dolaze od židovskih teologa kako je kršćanstvo iz područja povijesne stvarnosti prenijelo ideju mesije u područje čovjekove nutrine treba svakako kritički preispitati. U biblijskim se tekstovima, osobito onim pročkima, nazire misao koja ukazuje na antropološku razinu budućega Božjeg djelovanja. Potrebno je također imati na umu da ideja o mesiji kako u Starom zavjetu tako i u Novom zavjetu nije jednoznačna, nego slojevita te ima različite oblike i na području osobnoga i na području onoga povijesnoga. Upozorenje što dolazi iz židovske perspektive na kršćansko prebacivanje značenja mesije u područje onostranosti koji bi gubio bilo kakvo značenje u području vidljivog svijeta, trebalo bi vrlo ozbiljno uzeti u obzir. U svakom slučaju, mesijanska nada u starozavjetnom Izraelu bila je znatno šire postavljena od uskoga mesijanskoga očekivanja kao dolaska nekoga idealnog kraljevstva.

Vrlo su se često mesijanska očekivanja povezivala sa strukturom označenom kao temeljna biblijska struktura: obećanje – ispunjenje. No i tu struk-

turu ne bi bilo dobro pojednostavljeno i shematski iščitavati iz novozavjetnoga vremena, kao što ne bi bilo opravdano vezati ideju mesije uz pojam nekoga kralja koji bi bio nositelj mesijanskih obećanja u religijsko-kulturnom obzorju cijeloga Istoka.

Međutim, koliko god se ideja mesije pokušavala gurnuti u pozadinu zbog novih »aktualnijih« teoloških tema, kao što su pitanje i uloga žene u biblijskim spisima, problemi na društveno-političkom području vezani uz društvenu orijentaciju, pitanja rodne ideologije i njihovo razrješavanje, ipak pitanje mesije – osobe i vremena – ostaje teološkim središtem i traži uvijek iznova intelektualni napor suočavanja s njime bez obzira na različite mogućnosti njegova rješavanja. Iskustvo, naime, pokazuje da ako se teologija ne bavi teološkim temama, onda se one u sekulariziranom obliku pojavljuju na drugome području i dobivaju sekularizirane oblike i sadržaje koji će, prije ili kasnije, tražiti opet teološko obrađivanje.

Novom promatranju »mesijanskoga pitanja« pripomogle su i metode koje su se u međuvremenu pojavile. Tu je prije svega literarna metoda koja shvaća tekst u njegovoj narativnoj određenosti i povezanosti u veću narativnu cjelinu, što posljedično zahtijeva sinkrono čitanje teksta. Uz tu metodu javlja se i ona druga, kanonska metoda, koja pokušava iščitavati biblijske tekstove i razumijevati ih povezujući oba Zavjeta u jednu Božju poruku stvarajući gotovo jednu teologiju (B. S. Childs).

U svakom slučaju dolazi do novih pitanja o odnosu obećanja prisutnih u Starome zavjetu i gledanju Novoga zavjeta na ta obećanja i njihovo ispunjenje. Isto tako, ne može se jednostavno zanemariti i iz tisućljetne memorije izbrisati tekstove starozavjetne, osobito proročke poruke, koji su tijekom povijesti uvijek iznova iščitavani kao Božje obećanje koje je otvaralo budućnost narodu i utvrđivalo vjeru i nadu usmjeravajući pogled prema naprijed, ali i prema gore. Na tom tragu treba razumjeti i znanstveni skup hrvatskih bibličara koji je održan u Rijeci upravo na tu temu kao i radove koje su se iznjedrili upravo s toga područja iz pera i iskustva hrvatskoga biblijsko-teološkog prostora.

2. Hrvatski bibličari i tema mesije i mesijanskoga očekivanja

Radovi hrvatskih bibličara odnose se na klasična biblijska mjesta kako starozavjetnih tako i novozavjetnih spisa pri čemu je očito da je veći broj došao upravo iz novozavjetnoga područja. No, obilježje tih radova pokazuje da su oni u većoj ili manjoj mjeri – iako iz novozavjetnih spisa – ipak u biti oslonjeni na starozavjetne izričaje. Takav povezujući odnos vezan uz parcijalne tekstove

stvara preduvjeta za širi mozaik koji može nastati na temelju pogleda s različitih strana na pojedine biblijske iskaze. S druge strane, takvi pristupi pokazuju da je već rana kršćanska zajednica uvažavala starozavjetne tekstove i u njima prepoznavala važnu poveznicu s Isusom iz Nazareta.

Od starozavjetnih tema treba na prvome mjestu spomenuti već »klasična« mjesto iz Knjige Postanka (3,15; 49,10) obrađena u radu Darka Teperta, koji ih gleda u interpretaciji židovskih targuma Onkelosa, Pseudo-Jonatana i Neofita I. U njima se pojavljuje lik kralja pomazanika, koji ima svoje značenje u svakome od navedenih targuma. Taj kralj pomazanik trebao bi na kraju vremena izvojevati pobjedu nad silama zla i uspostaviti kraljevstvo dobra. Autor pokazuje kako je »vidljivo da je mesijansko iščekivanje, na temelju tih tekstova u židovstvu između I. i V. stoljeća bilo vrlo živo«.

Rad Bože Odošašća ograničava se na klasični tekst Natanova proročanstva kralju Davidu (2 Sam 7), koji autor iščitava kao središte deuteronomističke povijesti u kojoj se Davida prikazuje kao idealnoga kralja. Analizu o Davidu kao idealnom kralju Odošašć ovako zaključuje: »David je u deuteronomističkoj a potom i svećeničkoj tradiciji postao idealizirani lik mesije iz čijeg će roda Bog izvesti potomka po svojem obećanju, Spasitelja, Isusa (usp. Dj 13,22-23).«

Obradu ulomka iz tzv. Knjige o Emanuelu (Iz 8,23b – 9,6) pod naslovom »Identitet Emanuela i njegovo poslanje: najava velike radosne vijesti« donio je Božo Lujčić. Ona je pokazala različite *relecture* ulomka koje je prikazao autor u svojoj analizi. Autorova interpretacija ide prema dinamičkom i otvorenom a ne statičnom i zatvorenom razumijevanju teksta. Autor uvažava hermeneutiku čija snaga dolazi do izražaja upravo u novom razumijevanju poruke u novim povijesnim okolnostima: očekivanje kralja u VIII. stoljeću (prva *relectura*), pojava novoga vladara u Jošijino vrijeme u VII. stoljeću (druga *relectura*), vladavina Boga kao kralja u poslijeslužanjskom vremenu (treća *relectura*) te konačno pojava Emanuela u Isusovu rođenju u novozavjetnom vremenu (četvrta *relectura*). Autor ističe identitet Emanuela opisan četirima sintagmama koje imaju po dva pojma od kojih jedan nosi obilježja zemaljske a drugi nebeske stvarnosti. U toj nerazdvojnoj povezanosti tih dviju stvarnosti novozavjetno čitanje moglo je iščitati i Isusov identitet pravoga Boga i pravoga čovjeka.

Đurica Pardon u svojem radu, dovodeći u vezu starozavjetni tekst Hoš 11,1 i novozavjetni Mt 2,15, želi dati pregled raznih viđenja problema i uočiti nastojanja glede mogućih rješenja. Iako problem Matejeva navoda Hoš 11,1 u Mt 2,15 nadilazi granice jednog takvog rada, autor vjeruje »kako će ovaj prikaz dosadašnjih zaključaka biblijskih znanstvenika i njihova zauzetost u pronalaganju prikladnog rješenja barem potaknuti zainteresiranost kako stručnjaka

tako i studenata da se pozabave tekstem originalnog Hošeina navoda: 'iz Egipta dozvah sina svoga' (Hoš 11,1) i njegovom mesijanskom i kristološkom interpretacijom u Matejevu evanđelju.«

U svojem radu Božidar Mrakovčić polazi od židovskih očekivanja mesije u Isusovo vrijeme i osobito se usmjerava prema naslovu (1,1) i proslavu Markova evanđelja (1,2-13). Potom analizira tekstove u kojima se nalaze izričaji o Isusu kao Kristu i Sinu Božjemu: Petrova vjeroispovijest i preobraženje, Isusov odgovor velikom svećeniku, izrugivanje svećeničkih poglavara. Pritom zaključuje da su oni »u kontekstu Markova evanđelja semantički radikalno modificirani kako bi se mogli primijeniti na Isusa kojemu je kao Sinu Božjemu jedini kriterij mesijanstva put Gospodnji«.

Rad Darka Tomaševića pod naslovom »Lk 4,16-30 – mesijanski tekst ili ne?« obrađuje navedeni ulomak upravo pod lupom mesijanske (ne)određenosti. Autor u analizi teksta tvrdi da je posrijedi mesijanski tekst budući da Luka citira proroka Izaiju (61,1-2), a dva kumranska teksta dovode upravo taj Izaijin ulomak u vezu s mesijom. Na takav zaključak upućuje i riječ *ἔχριστος* koja ima kristološke konotacije, zaključuje Tomašević.

Mario Cifrak uzima ulomak iz Ivanova evanđelja (2,13-22) i obrađuje ga pod naslovom »Mesija – graditelj Hrama (Iv 2,13-22)«. Autor polazi od tvrdnje kako se u Ivanovu evanđelju umnožava broj Isusovih posjeta Hramu u Jeruzalemu i s tim u vezi obrađuje čišćenje Hrama i hramski logion. S tim u vezi M. Cifrak zaključuje: »Svetište sa svojim kultom i svojim žrtvama bit će dokinuto a na njegovo mjesto dolazi svetište Isusova tijela. Čišćenje, odnosno, razorenje Hrama najavljuju i starozavjetni tekstovi, pseudoepigrafi i kumranski tekstovi, a graditelj novoga Hrama bit će Mesija prema TgJ Iz 52,13 – 53,12. Novi Hram je Isus uskrsli a njegovo uskrsnuće sjetilo je učenike na Pismo i Logos.«

Rad Arkadiusza Krasickog temelji se na pitanju koje su postavili Židovi upravo o Isusovu podrijetlu (Iv 7,42). Tekst upućuje na sukobe i prijepore u raznim židovskim političkim i religijskim skupinama, ali jednako tako i u ranoj judeokršćanskoj zajednici, kao i među učenicima Ivana Krstitelja. »Kritičko-povijesnom metodom, tekstualnom i literarnom kritikom te potankom egzegezom i teološkom interpretacijom u ovome se radu nastoji pobliže osvijetliti teološko i povijesno značenje toga biblijskog mjesta (Iv 7,42), njegov uži i širi kontekst te istražiti posebnosti ivanovske tehnike u oštrim raspravama oko Isusa kao Krista.« Tako rezultate svojega rada sažima autor.

Marinko Vidović u radu pod naslovom »Proročki mesijanizam. Kršćanska poruka otvorena židovstvu (Dj 3,22-23; 7,37ss)« polazi od starozavjetnih mesijanskih obećanja u proročkoj teologiji, analizira njihovu strukturu i ide

prema Isusu Kristu u kojemu je prva kršćanska zajednica prepoznala proroka kojega je Mojsije najavio u Pnz 18,18. Na kraju rada M. Vidović »detaljno analizira Petrov i Stjepanov govor, uočavajući kako su mojsijevska tipologija i Isusov proročki mesijanizam na njoj utemeljen mogli poslužiti kao bitna karika i u židovskom prepoznavanju i prihvaćanju Isusova mesijanstva«.

U svojem radu naslovljenom »Mesijanizam u svjetlu Pavlove teologije križa (1 Kor 1,13; 2,2; 2 Kor 4,4-5; Rim 1,3-4)« Ivan Dugandžić polazi, također, od konstatacije kako su starozavjetni naslovi pridonijeli novozavjetnoj kristologiji. Autor te naslove analizira u Pavlovim spisima i iznosi Pavlovu tvrdnju da je Pavao ponajprije usmjeren prema Isusovoj smrti i uskrsnuću. Pritom Pavao osobito naglašava smrt na križu te na taj način križ postaje »središtem njegova evanđelja«. Rad upravo obrađuje odnos križa i ideju mesijanizma.

3. Mesija shvaćen široko i interpretiran slobodno

Radovi hrvatskih bibličara polaze od starozavjetnih pretpostavaka i iskustava izričaja i naslova u proročkim spisima i interpretiraju Isusa kao Mesiju u kojemu se prepoznaju mnoge starozavjetne ideje o mesiji. Na taj se način dobiva vrlo širok pregled različitoga promatranja, čitanja i tumačenja pojedinih biblijskih ulomaka. Ni u kojem slučaju ne bi se moglo govoriti o mesijanskim tekstovima u najužem smislu riječi jer mnogi dobivaju novo značenje i svjetlo iz novozavjetne perspektive.

Autori su se uvijek iznova vraćali proročkim spisima iz kojih su crpli spoznaje o očekivanju budućnosti i osobe koja će se pojaviti u toj budućnosti. Iz analiza se razaznaje kako je govor o mesiji s jedne strane vezan uz vrijeme i prostor, a s druge uz osobu. Na taj način mesija ostaje osoba koja će doći iz budućnosti ali uvijek u zemaljsku stvarnost. U tom smislu se onda mogu iščitavati neki tekstovi koji i jezično ukazuju na mesiju koji se jednim dijelom na temelju svoje jezične i teološke sintagme odnosi na zemaljsku, a drugim na nebesku ili Božju stvarnost.

Na kraju treba spomenuti da je u biblijskim tekstovima mesija vezan uvijek uz veličanstven događaj spasenja. Nema mesije bez Božjega zahvata koji će za ljude značiti spasenje. Istina je da su mnogi izričaji ostali u Starome zavjetu otvoreni i u neku ruku neodređeni, što je omogućilo novozavjetnim piscima u toj njihovoj otvorenosti pronaći mjesto za Isusa Krista kao Mesiju. Mesijanizam, i kao ideja i kao ostvarenje, ostaje i danas izazov u promišljanju Božjega djelovanja u budućnosti, ali isto tako i Božjega gledanja na tu budućnost kao konačnoga ostvarenja čovjeka.